

МІЖРЕГІОНАЛЬНА  
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ  
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ  
РОБОТИ СТУДЕНТІВ  
з дисципліни  
“ПЕДАГОГІКА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ”  
(для бакалаврів)**

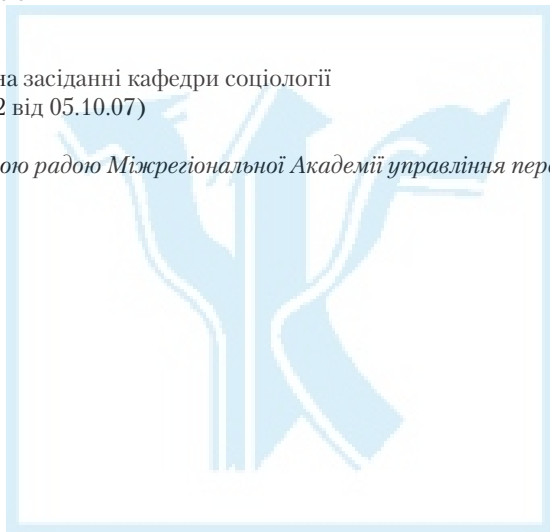
МАУП

Київ 2008

Підготовлено кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри соціології  
*Л. В. Лохвицькою*

Затверджено на засіданні кафедри соціології  
(протокол № 2 від 05.10.07)

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом*



**Лохвицька Л. В.** Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Педагогіка сімейного виховання” (для бакалаврів). — К.: МАУП, 2008. — 24 с.

Методичні рекомендації на допомогу студентам в опануванні дисципліни “Педагогіка сімейного виховання” вміщують пояснювальну записку, плани семінарських занять, питання контрольної роботи, перелік питань для дискусії, список літератури, короткий словник термінів сімейної педагогіки.

© Міжрегіональна Академія  
управління персоналом (МАУП), 2008

## **ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА**

Курс “Педагогіка сімейного виховання” покликаний забезпечити педагогізацію знань населення нашої держави, оскільки результати соціологічних та психолого-педагогічних досліджень свідчать, що значна частина сімей не виконує основної функції – виховної. Це пояснюється і суспільно-політичними умовами, і втратою досвіду народної педагогіки, найкращих виховних традицій. Держава й уряд, усвідомлюючи значення поліпшення становища родини, передбачають посилення допомоги материнству і дитинству з метою зміцнення ролі сім’ї в житті суспільства і створення належних умов для виховання дітей.

Сучасний спеціаліст, що працює у сфері надання допомоги особистості та розкриття її потенційних можливостей для ефективної самореалізації у суспільстві, не повинен нехтувати знаннями про такі важливі проблеми, як основи сім’ї і родинне виховання. Особистістю не народжуються – нею стають у процесі спілкування і діяльності. Саме через соціальне середовище, в якому перебуває людина, набуваються знання, досвід і практичні вміння для налагодження стосунків з іншими людьми. А перше соціальне середовище, яке оточує дитину – це сім’я. Яка сім’я, на яких принципах здійснювалося виховання, особистість батька, матері та інших членів родини, специфіка сімейного спілкування, сімейні традиції і свята – все це здійснює неоціненний вплив на розвиток і формування особистості дитини.

Досвід, що отримує дитина через взаємодію з батьками, закріплюється і формує відповідні моделі стосунків з іншими людьми, що передаються з покоління в покоління. У кожному суспільстві складається відповідна культура взаємин і взаємодії між батьками й дітьми, виникають соціальні стереотипи, відповідні установки і погляди на виховання у сім’ї. Нові соціально-економічні умови розвитку нашої країни створюють труднощі, з якими зустрічаються сучасні батьки, і це неодмінно позначається на сімейних стосунках.

Тому основна мета курсу – розкрити сучасні наукові уявлення про доцільні шляхи і засоби сімейного виховання дітей та сформувати у студентів певні вміння і навички консультування батьків з питань сімейної педагогіки.

Курс “Педагогіка сімейного виховання” зорієнтований на забезпечення студентів знаннями про специфіку сімейного виховання;

роль батьків та інших членів родини у формуванні особистості дитини; особливості статевої ідентифікації хлопчиків і дівчаток та врахування цього фактора у сімейному вихованні; методи педагогічного впливу батьків і доцільність їх використання.

Окрема увага зосереджується на взаєминах батьків, методах дослідження сім'ї і сімейного виховання та роботі з батьками.

Така побудова курсу надає можливості оволодіти як знаннями, так і практичними навичками щодо вирішення проблем сім'ї і сімейного виховання.

## **ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

### **Тема 1. Педагогіка сімейного виховання як наука**

#### **План**

1. Предмет педагогіки сімейного виховання.
2. Завдання та методи сімейної педагогіки.
3. Джерела сімейної педагогіки.
4. Етнопедагогіка про важливість батьківського виховання.
5. Зв'язок педагогіки сімейного виховання з іншими науками.

*Ключові поняття:* виховання, сім'я, родина, педагогіка, народна педагогіка, складові етнопедагогіки, дитина, підростаюче покоління, родинна практика, сімейне виховання.

#### **Завдання для самостійної роботи**

1. Створіть образну модель джерел педагогіки сімейного виховання та розробіть схему взаємозв'язку сімейної педагогіки та інших наук.
2. Складіть тлумачний словничок сімейно-родинних відносин та стосунків в українській сім'ї.
3. Підберіть фольклорний матеріал, в якому розкривається роль та значення сімейного виховання в житті людини.

#### **Теми рефератів**

1. Особливості виховання в українській родині.
2. Родинні зв'язки у сім'ї.

*Література:* основна [1; 3; 4; 7; 8; 11; 14; 17; 21];  
додаткова [42; 61]

## **Тема 2. Особливості становлення та розвитку інституту сім'ї в Україні**

### **План**

1. Виникнення сім'ї. Поняття родини, роду.
2. Особливості виховання дітей в українській родині.
3. Еволюція материнства.
4. Виховна роль громади в українському суспільстві.

*Ключові поняття:* рід, рідня, родина, родовід, звичаєве право українського народу, шлюб, материнство, батьківство, громада.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Розробіть програму дотримання доцільних народно-педагогічних традицій у вихованні дитини в сучасній сім'ї.
2. Визначте та презентуйте модель етнопедагогічних принципів виховання дитини в сім'ї.
3. Напишіть педагогічний твір на тему: "Традиції виховання у власній родині".

### **Теми рефератів**

1. Основа авторитету батька й матері.
2. Традиції виховання хлопчика та дівчинки в українській родині.

*Література:* основна [16; 22; 26–28; 30; 31];  
додаткова [37; 50]

## **Тема 3. Характеристика сім'ї як соціального інституту формування особистості, тенденції її розвитку**

### **План**

1. Характеристика типів сучасної сім'ї: повна, неповна, прийомна.
2. Зв'язок поколінь у сім'ї.
3. Сім'я та її соціальні функції.
4. Законодавство України про шлюб і сім'ю, права та обов'язки батьків щодо виховання дітей.

*Ключові поняття:* повна сім'я, окрема сім'я, проста сім'я, нуклеарна сім'я, складна сім'я, велика сім'я, егалітарна сім'я, авторитарна сім'я, дітоцентрична сім'я, благополучна сім'я, стабільна сім'я, дезорганізована сім'я, нестабільна сім'я, студентська сім'я, дискантна сім'я; репродуктивна функція, матеріальна функція, культурологічна функція, виховна функція; правова основа діяльності сучасної сім'ї.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Створіть образні моделі різних типів сучасної сім'ї.
2. Представте схему основних функцій батьків і дітей в різні періоди формування сімейних стосунків.
3. Ознайомтесь із законодавчими матеріалами про шлюб, сім'ю, права та обов'язки батьків щодо виховання дітей в Україні.
4. Створіть картотеку публікацій з періодичної преси, в яких би розкривалися проблеми сім'ї (соціальні, медичні, правові, психолого-педагогічні).

### **Теми рефератів**

1. Формування стосунків між батьками та дітьми.
2. Як ми спілкуємося в сім'ї.

*Література:* основна [1; 2; 5; 12; 15; 22; 25];  
додаткова [39; 42]

### **Тема 4. Психолого-педагогічні основи сімейного виховання**

#### **План**

1. Характеристика механізмів виховання.
2. Батько і мати як вихователі. Авторитет батьків.
3. Роль інших членів родини у вихованні дітей (бабуся та дідусь).
4. Традиції сімейного виховання.

*Ключові поняття:* розвиток, виховання, навчання, формування, авторитарне виховання, демократичне виховання, ліберальне виховання; типологічний портрет батька, типологічний портрет матері, авторитет батьків, приклад батьків.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Прочитайте "Книгу для батьків" А. С. Макаренка.
2. Законспекуйте висловлювання класиків про необхідність виховання дітей всіма членами родини.
3. Створіть модель типів батьківського авторитету.
4. Візьміть інтерв'ю у батьків (із зазначенням типу сім'ї) про їхні стратегії виховання дітей у сім'ї.

## Теми рефератів

1. А. С. Макаренко про сімейне виховання.
2. Педагогіка любові й свободи Ю. П. Азарова.

*Література:* основна [1; 5; 13; 17–19; 24; 32; 35];  
додаткова [39; 40; 44; 45]

### **Тема 5. Виховний потенціал сім'ї**

#### **План**

1. Поняття про виховний потенціал сім'ї.
2. Особливості виховання єдиної дитини.
3. Виховання близнят.
4. Діти у прийомній сім'ї.

*Ключові слова:* ціннісні орієнтації сім'ї, сімейні традиції, рівень культури, педагогізація знань батьків, умови функціонування сім'ї, гуманні взаємини, добродійні справи, толерантність у стосунках.

#### **Завдання для самостійної роботи**

1. Створіть образну модель поняття “сім'я”, “виховний потенціал сім'ї”.
2. Проаналізуйте досвід виховання єдиної дитини у знайомій вам сім'ї.
3. Підготуйте текст консультації для батьків: “Як підготувати дитину до появи в сім'ї малюка”.
4. Розробіть поради для батьків, які вирішили взяти на виховання дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування.

## Теми рефератів

1. Підготовка сім'ї до прийому немовляти.
2. Особливості немовляти та основні правила догляду за ним.
3. Якщо у вас близнюки.
4. Якщо ви всиновите дитину.

*Література:* основна [3; 5; 10; 13–16];  
додаткова [43; 44; 51; 52]

## **Тема 6. Виховання дитини в сім'ї**

### **План**

1. Особливості поведінки дорослих з дітьми в сім'ї.
2. Принципи виховання в сім'ї.
3. Загальні проблеми поведінки дітей (агресивність, неконтактність, регрес у поведінці, страхи та фобії, ревності тощо).
4. Взаємини між дітьми в сім'ї.

*Ключові поняття:* взаєморозуміння, співпраця, егоцентризм, гуманізм, власний приклад дорослих, психологічний стан, розвиток психіки дитини, норми і відхилення в психіці, особливості розвитку пізнавальних психічних процесів, дружелюбність, конкурентність, дитячі ревності.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Підберіть (за анотаціями) перелік книг (7–10 найменувань), які, на вашу думку, мають бути настільними в сім'ї (для конкретного віку дитини).
2. Розробіть методичні рекомендації для батьків, дитина яких страждає на фобії.
3. Спроектуйте модель розвивального середовища для розвитку дитини в родині (для конкретного віку дитини).

### **Теми рефератів**

1. Батькам — про дитячі страхи.
2. Негативний вплив на дітей вживання алкоголю батьками.
3. Про стосунки з старшими дітьми (дитина серед дітей).
4. Розвиток емоцій і почуттів у дітей.
5. Виховання дитини в родині, яка складається з кількох поколінь.
6. Як зайти ключик до серця дитини.
7. Чому батьки не розуміють дітей?
8. Ні — насильству над дітьми.

*Література:* основна [1–3; 5; 9; 15; 24];  
додаткова [39; 45; 57; 61–63]



## **Тема 7. Основні види та особливості педагогіки сімейного виховання**

### **План**

1. Збереження фізичного та психічного здоров'я дитини в сім'ї.
2. Організація ігрової діяльності в сім'ї.
3. Особливості сімейного виховання.

*Ключові поняття:* зміст сімейного виховання, національне виховання, моральне виховання, інтелектуальне виховання, естетичне виховання, трудове виховання, фізичне виховання, правове виховання, економічне виховання, екологічне виховання, статеве виховання в сім'ї.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Визначте пріоритети сімейного виховання. Аргументуйте власну точку зору.
2. Підготуйте консультацію для батьків про організацію раціонального харчування дитини.
3. Зробіть добірку різних видів ігор (2-3) для дітей різного віку.
4. Сформулюйте педагогічні правила заохочення та покарання в сім'ї.

### **Теми рефератів**

1. Валеологічне виховання дітей у сім'ї.
2. Шляхи залучення старших дошкільників до домашньої праці.
3. Грайтеся разом з дітьми.
4. Як виховувати у дитини художній смак.
5. Співи в житті маленької дитини і підбір пісень для дітей.
6. Які іграшки та книги купувати дитині.
7. Як організувати домашні вечори для дітей.
8. Статеворольове виховання у сім'ї.
9. Бюджет сім'ї і залучення дітей до ведення домашнього господарства.
10. Виявлення і розвиток у дітей творчих задатків.
11. Про використання в сім'ї телевізора та комп'ютера для дітей.
12. Розумове виховання дітей вдома.
13. Навчіть дитину міркувати й спілкуватися.
14. Система загартовувальних заходів — основа фізичного виховання дітей.

15. Тато, мама, я – трудова сім'я.
16. Виховання моральних якостей у дитини.
17. Мій малюк – талановитий (про раннє виявлення обдарованості в дитинстві).
18. До школи – разом.
19. Ігри-забави для малюків.

*Література:* основна [3; 5; 14; 16; 17; 29];  
додаткова [39; 43; 53]

## **Тема 8. Батьківська взаємодія – запорука успіху педагогіки сімейного виховання**

### **План**

1. Поняття про батьківську взаємодію.
2. Стили батьківської поведінки.
3. Характеристика середовища сім'ї.
4. Взаємини між батьками та їх вплив на дітей.
5. Причини конфліктів між батьками та між батьками й дітьми.

*Ключові поняття:* увага і повага до особистості, принципи гуманного ставлення, шляхи формування гуманних уявлень і гуманних взаємин, протиріччя у стосунках, труднощі та помилки батьків в організації сімейного виховання, педагогічний такт батьків.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Складіть діагностичну методику виявлення педагогічного такту батьків у стосунках з дитиною.
2. Підберіть діагностичні методики визначення впливу сімейного середовища на формування рис характеру дитини.
3. Розробіть методичні рекомендації для проведення консультації: "Сімейні конфлікти і шляхи їх подолання".

### **Теми рефератів**

1. Організація вільного часу в родині.
2. Спільні прогулянки батьків і дітей.
3. Значення єдності вимог до дитини з боку суспільного навчального закладу і родини.
4. Як організувати день дитини вдома.

5. Як святкувати день народження дитини.
6. Посієш звичку — пожнеш характер (про роботу щодо позбавлення негативних звичок у дітей).

*Література:* основна [1; 2; 6; 8; 13; 20; 25];  
додаткова [38; 39; 41; 42; 46; 48; 49; 54; 56; 58]

## **Тема 9. Вітчизняний та світовий досвід педагогіки сімейного виховання**

### **План**

1. Характеристика основних тенденцій виховання дітей у родині.
2. Українські класики про виховання дітей.
3. Аналіз світового досвіду щодо практики родинного виховання.

*Ключові поняття:* ідеали виховання дітей у сім'ї, духовність, громадянство, праця; природовідповідність, культура української сім'ї, формування взаємовідносин у сім'ї, психолого-педагогічні зміни в життєдіяльності сім'ї.

### **Завдання для самостійної роботи**

1. Вивчіть публікації одного (за власним вибором) фахового часопису з проблем сімейного виховання за останні п'ять років.
2. Складіть порівняльну таблицю підходів до виховання дітей і України (враховуючи етнонаціональні традиції) та однієї із зарубіжних країн, проаналізуйте її.

### **Теми рефератів**

1. Погляди на сімейне виховання Ж.-Ж. Руссо.
2. Материнська школа Я. А. Коменського.
3. Погляди на сімейне виховання К. Д. Ушинського.
4. Батьківська педагогіка В. О. Сухомлинського.
5. Система сімейного виховання у сім'ї Нікітіних.

*Література:* основна [1; 3; 9; 12; 14; 16; 23; 33; 35; 36];  
додаткова [40; 43; 55; 59; 60]

**КОНТРОЛЬНА РОБОТА**  
*з дисципліни*  
**“ПЕДАГОГІКА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ”**

**Варіант 1**

1. Завдання та методи сімейної педагогіки.
2. Особливості виховання дітей в українській родині.
3. Виховна роль громади в українському суспільстві.
4. Створіть образну модель джерел педагогіки сімейного виховання та розробіть схему взаємозв'язку сімейної педагогіки та інших наук.

**Варіант 2**

1. Характеристика типів сучасної сім'ї.
2. Соціальні функції сім'ї.
3. Етапи розвитку сім'ї.
4. Створіть картотеку законодавчих матеріалів про шлюб, сім'ю, права та обов'язки батьків щодо виховання дітей в Україні.

**Варіант 3**

1. Сімейна політика в Україні.
2. Характеристика механізмів виховання у сім'ї.
3. Авторитет батьків у вихованні дитини.
4. Законспекуйте висловлювання класиків про необхідність виховання дітей всіма членами родини.

**Варіант 4**

1. Правові основа та актуальні проблеми сучасної сім'ї.
2. Виховний потенціал сім'ї.
3. Народна педагогіка про сімейне виховання.
4. Створіть модель типів батьківського авторитету.

**Варіант 5**

1. Основні напрями і складові сімейного виховання дітей.
2. Принципи сучасного сімейного виховання.
3. Попередження конфліктів у родині.
4. Розробіть поради для батьків, які вирішили взяти на виховання дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування.

## Варіант 6

1. Сім'я в різних культурах людської цивілізації.
2. Сутність педагогічної культури сучасної сім'ї.
3. Умови сучасного сімейного виховання.
4. Сформулюйте педагогічні правила заохочення та покарання в сім'ї.

### *ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ДИСКУСІЇ*

1. Стан сім'ї у сучасному суспільстві.
2. Педагогіка сімейного виховання як галузь педагогічної науки.
3. Фактори, що сприяють розвитку сімейної педагогіки як самостійної галузі сучасної педагогічної науки.
4. Зв'язок сімейної педагогіки з іншими науками.
5. Завдання і методи сімейної педагогіки.
6. Законодавство України про шлюб і сім'ю, права і обов'язки батьків щодо виховання дітей.
7. Принципи та стратегія сучасного сімейного виховання.
8. Рівні вивчення сім'ї і сімейного виховання.
9. Джерела сімейної педагогіки.
10. Історичні стилі сімейного виховання.
11. Виховні традиції в українській родині.
12. Виникнення сім'ї.
13. Регіональні особливості сімейних обрядів та звичаїв.
14. Поняття про шлюб і сім'ю.
15. Характеристика типів сучасних сімей.
16. Сімейні стосунки, їх характеристика.
17. Культура побуту в сім'ї.
18. Функції батька й матері в сучасній родині.
19. Соціальна сутність сім'ї.
20. Основні функції сім'ї.
21. Основні специфічні ознаки сімейного виховання, його відмінність від суспільного.
22. Особливості дитячо-батьківських стосунків у різні періоди життя.
23. Стадії розвитку сімейних стосунків.
24. Участь родичів та громади у вихованні дитини.
25. Вплив на дітей мікроклімату сім'ї.
26. Значення використання національних традицій у вихованні дитини.

27. Ознаки пубертатного розвитку хлопчиків і дівчат.
28. Поняття про статеві ролі.
29. Статевотипізована поведінка та її наслідки у вихованні хлопчиків і дівчаток.
30. Поняття про стать психічну та механізми її формування.
31. Відмінності у психології хлопчиків і дівчаток, що проявляються в різних сферах діяльності на етапах становлення особистості.
32. Особливості статевої соціалізації хлопчиків і дівчаток.
33. Психологічні умови засвоєння статевої ролі хлопчиків і дівчаток на основі аналізу теорій статевої соціалізації.
34. Особливості материнської і батьківської любові.
35. Авторитет батьків.
36. Типи матерів та їх вплив на формування дитини.
37. Сутність та зміст батьківського авторитету.
38. Функції батька у вихованні дитини.
39. Батьківська позиція, її характеристики.
40. Первинна соціалізація дитини у родинному колі.
41. Педагогічні умови виховання дітей у сім'ї.
42. Вплив братів і сестер.
43. Виховання близнюків.
44. Діти без батьків.
45. Механізми всиновлення та застосування терапевтичної педагогіки в родині, яка всиновила дитину.
46. Діти в прийомній сім'ї.
47. Вплив дідусів і бабусь на виховання дитини.
48. Система методів сімейного виховання, її характеристика.
49. Стиль спілкування і взаємодії та його вплив на розвиток дитини.
50. Принципи побудови ефективної комунікації у дитячо-батьківських стосунках.
51. Заохочення і покарання як способи регуляції поведінки дитини.
52. Дисциплінування дитини у сім'ї та його значення для морального розвитку.
53. Система батьківського контролю.
54. Види порушень сімейного виховання.
55. Види батьківських помилок та їх характеристика.
56. Механізми сімейних конфліктів та їх профілактика.
57. Особливості поведінки дорослих з дітьми вдома та в громадських місцях.

58. Насильство у сім'ї, його причини і шляхи подолання.
59. Подружжя сумісність та її значення для формування взаємовідносин у сім'ї.
60. Класифікація типів особистої поведінки молодих батьків.

## **СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ**

### *Основна*

1. *Азаров Ю. П.* Семейная педагогика: Педагогика любви и свободы. — М., 1993.
2. *Алексеевко Т.* Педагогічна культура молоді сім'ї. — К., 1995.
3. *Воспитание* вашего ребенка / Сост. Т. П. Мартыняк, А. В. Ефименко. — Х., 1996. — 351 с.
4. *Герчишанов Т.* Семейные будни, или Нежность на каждый день: Пер. с болг. — М., 1992.
5. *Гиттенрейтер Ю. Б.* Общаться с ребенком. Как? — М., 1995.
6. *Гордон Т. Р.* Повышение родительской эффективности. — Екатеринбург, 1997.
7. *Горохович А.* Батьки і діти. — Вінніпег, 1990. — 176 с.
8. *Джайнотт Х. Дж.* Родители и дети. — М., 1992.
9. *Добсон Дж.* Не бойтесь быть строгими. Советы родителям. — М., 1996.
10. *Доман Глен.* Гармоническое развитие ребенка: Как развить умственные и физические способности ребенка. — М., 1996. — 448 с.
11. *Дружинин В. Н.* Психология семьи. — Екатеринбург, 2000.
12. *Коменский Я. А.* Материнская школа // Избр. пед. соч.: В 2 т. — М., 1986.
13. *Ковалев С. В.* Психология семейных отношений. — М., 1987.
14. *Коляда М. Г.* Шпаргалка для родителей. — Донецк, 1998.
15. *Кон И. С.* Ребенок и общество. — М., 1988.
16. *Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л.* Педагогіка родинного виховання: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 324 с.
17. *Куликова Т. А.* Семейная педагогика и домашнее воспитание. — М., 2000.
18. *Макаренко А. С.* Книга для родителей // Пед. соч.: В 8 т. — М., 1986. — Т. 5.
19. *Макаренко А. С.* Семья и воспитание детей // Пед. соч.: В 8 т. — М., 1986. — Т. 4.
20. *Макаровская И. М.* Тренинг взаимодействия родителей с детьми. — СПб., 2000.

21. *Матейчек З.* Родители и дети. — М., 1992.
22. *Машиовець М. А.* Підготовка студентів до співпраці з батьками. — К., 2001.
23. *Мицельський Яцек.* Бульвар для батьків / Г. Тедорович; Пер. з пол. — Львів, 1998. — 95 с.
24. *Плотниекс И. Э.* Психология в семье. — М., 1991.
25. *Популярная психология для родителей* / Под ред. А. А. Бодалева. — М., 1988.
26. *Постовий В. Г.* Сучасна сім'я і її педагогіка. — К., 1994. — 64 с.
27. *Родинна педагогіка: Навч.-метод. посіб.* / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. — К.: Видавець ПАРА-ПАН, 2002. — 216 с.
28. *Родинні взаємини і проблеми виховання дітей* / За ред. В. Костіва. — Івано-Франківськ, 1995.
29. *Семейное воспитание: краткий словарь* / Сост. И. В. Гребеников. — М., 1990.
30. *Стельмахович М. Г.* Українська народна педагогіка. — К., 1997.
31. *Стельмахович М. Г.* Українська родинна педагогіка. — К., 1996. Розд. 1.
32. *Сухомлинський В. О.* Батьківська педагогіка. — К., 1978.
33. *Торрс Делла А.* Ошибка родителей. — М., 1993.
34. *Уинделл Д.* Дисциплина: 50 надежных способов воспитания детей. — М., 1996.
35. *Ушинський К. Д.* Про сімейне виховання. — К., 1974.
36. *Флейк-Хобсон К.* Мир входящему: развитие ребенка и его отношения с окружающими. — М., 1992.
37. *Формування педагогічної культури батьків у сучасних умовах* / За ред. В. Г. Постового. — К., 1998.

#### Додаткова

38. *Аквис Д. С.* Отцовская любовь. — М., 1989.
39. *Александрова Т. А.* Кое-что о дедушках: (Искусство быть Дедом). — М., 1990.
40. *Алешина Ю. Е.* Проблемы усвоения ролей мужчины и женщины // Вопросы психологии. — 1991. — № 4.
41. *Антонов А. И., Борисов В. А.* Кризис семьи и пути его преодоления. — М., 1990. — 147 с.
42. *Бойко В. В.* Если ты мать и жена. — М., 1991.
43. *Винникотт Дж. В.* Разговор с родителями. — М., 1994.



44. *Глозман Л.* Любовь? Любовь! (Причины потери любви) // Семья и школа. — 1998. — № 2.
45. *Говорун Т., Кікінеджи О.* Стать та сексуальність: психологічний ракурс. — Тернопіль, 1999.
46. *Кочубей Б. И.* Мужчина и ребенок. — М., 1990.
47. *Кэмпбелл Р.* Как на самом деле любить детей. — М., 1990.
48. *Лодкина Т. В.* Семейный социальный педагог: Теория и практика. — М.; Вологда, 1997.
49. *Немов Р. С.* Психология: В 3 кн. — М., 1995. — Кн. 2.
50. *Нікітіна О. І.* Для кожної матері. — К., 1997.
51. *Прихожан А. М., Толстых Н. Л.* Дети без семьи (Детский дом: заботы и тревоги общества). — М., 1990.
52. *Рогов Е. М.* Настольная книга школьного психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. — М., 1998. — Кн. 2.
53. *Розин Р. М.* Судьба молодой семьи. — М., 1990.
54. *Сатир В.* Как строить себя и свою семью. — М., 1992.
55. *Спок Б.* Разговор с матерью. — М., 1996.
56. *Сухолонова С. Т.* Метаморфозы любви (Современные психологи о невратической любви) // Практична психологія та соціальна робота. — 1998. — № 4.
57. *Титаренко Т. М.* Хлопчики та дівчатка: психологічне становлення індивідуальності. — К., 1989.
58. *Фидгор Х.* Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой: Пер. с нем. — М., 1995.
59. *Фромм Алан.* Азбука для родителей. — М., 1994.
60. *Черепанова Э. М.* Американские психологи в вашем доме. — М., 1998.
61. *Эйдемиллер Э. Г., Юстицкис В.* Психология и психотерапия семьи. — СПб., 1999.
62. *Элиум Д.* Воспитание сына: как вырастить настоящего мужчину. — СПб., 1996.
63. *Эриксон Э.* Детство и общество. — СПб., 1996.

### **КОРОТКИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ СІМЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**Авторитарне виховання** — мета й основний метод підпорядкування вихованців волі вихователя. Дитина має бути слухняною, сліпо довіряти вихователеві, визнавати його накази і розпорядження єдино правильними.

**Авторитарний стиль спілкування** — характер міжособистісних стосунків, що ґрунтується на надмірному нав'язуванні своєї волі іншій людині.

**Авторитет** — соціально-психологічний статус людини. Авторитет формальний набувається внаслідок посадового положення. Неформальний авторитет — завдяки особистим якостям людини.

**Авторитет батьків** — висока значущість особистих якостей та життєвого досвіду батьків в очах дітей, що є великою силою батьківського впливу на підростаюче покоління.

**Агресивність дітей** — емоційний стан і риса характеру дитини. Характеризується імпульсивною активністю поведінки, афективністю переживань (гніву, злості, намагання заподіяти іншому травму фізично чи морально). Є наслідком негативного ставлення до них — брак любові, чуйності, поваги, надмірна суворість, зловживання покараннями.

**Алкоголізм дитячий** — залежність дитини від алкоголю може бути спричинена тривалим вживанням алкоголю майбутніми батьками дитини; схильністю дитини до вживання алкоголю, передумовою може бути вживання спиртних напоїв матір'ю під час вагітності та годування дитини; генетична залежність від вживання родичами у 3–4 поколінні.

**Аномальні діти** — діти зі значними відхиленнями від нормального фізичного чи психічного розвитку. Дефект однієї з функцій порушує розвиток дитини тільки за певних обставин. Наявність того чи іншого дефекту ще не визначає аномального розвитку. **А. д.** потребують спеціального навчання і виховання. Основні категорії **А. д.**: діти з вадами слуху (глухі або які слабкочують), з вадами зору (сліпі, слабозорі), з важкими порушеннями мови (логопати); з порушеннями інтелектуального розвитку (розумово відсталі, діти із затримкою психічного розвитку); з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (сліпоглухонімі, сліпі, розумово відсталі, глухі розумово відсталі); з порушеннями опорно-рухового апарату.

**Антигромадський вчинок** — це зловмисне скоєння дій проти особистості і колективу (здирництво, крадіжки, бійки, вживання алкоголю та інших наркотиків, що призводить до антигромадських вчинків тощо).

**Батьківство** — це процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними стосовно дитини) необхідних умов для повноцінного роз-

витку, виховання та навчання дітей. Основними характеристиками батьківства є батьківська позиція та стиль виховання.

**Батьківська позиція** — психологічна і виховна спрямованість матері і батька, заснована на свідомій чи неусвідомлюваній оцінці дитини, що знаходить своє вираження в певних способах і нормах взаємодії з нею. **Б. п.** має такі ознаки: адекватність (найбільш близька до об'єктивної оцінка психологічних та характерологічних особливостей дитини, побудова виховного впливу на основі такої оцінки); гнучкість (здатність змінювати методи та форми спілкування і впливу на дитину відповідно її віковим особливостям, конкретним ситуаціям); перспективність (спрямованість виховних зусиль на майбутнє у відповідності з вимогами, які поставить перед дитиною подальше життя).

**Батьківські права та обов'язки** — в Україні особисті та майнові права і обов'язки, що надає батькам закон для належного виховання й матеріального утримання дітей, а також захисту їхніх прав і інтересів. **Б. п. та о.** виникають внаслідок кровної спорідненості батьків і дітей та юридичного посвідчення про цей факт.

**Брехня дитяча** — свідоме спотворення дітьми дійсності, ухилення від істини. Не всі випадки спотворення дітьми істини можуть вважатися брехнею. Особливим видом ствердження неправди є **псевдобрехня**, тобто брехня лише за видимістю. Характерним її виявом є псевдобрехня, коли дитина висловлює щось, не маючи когось обдурити й вірячи в те, що так є насправді. Звичайно брехня є наслідком суворості, грубої деспотичної системи виховання, яка ґрунтується на залякуванні, пригніченні із застосуванням фізичних засобів впливу або покарань, які принижують гідність дитини.

**Будинок дитини** — дитячий заклад для утримання та виховання дітей віком від 1 місяця до 3 років, від яких відмовилися батьки в пологовому будинку чи покинули їх напризволяще. Ці будинки знаходяться у відомстві Міністерства охорони здоров'я. Найбільш поширеними причинами залишення дітей матерями є підлітковий вік матері; важкий матеріальний стан родини, безвідповідальне батьківство, небажана вагітність. Підставою для відмови від дитини є заява матері, завірена головним лікарем пологового будинку, з визначенням того, що вона не проти того, що дитина буде усиновлена. Дітям, батьки яких невідомі, присвоюють прізвище, ім'я, по батьковій і реєструють в органах РАГСу на підставі акту про прийом у будинок. Діти, добровільно віддані в будинок дитини, у будь-який час можуть

бути повернуті батькам. Якщо дитину не всиновили, то по досягненні нею трьох років її переводять у дитячий будинок.

**Важковиховуваність** — основна передумова відхилень у поведінці дітей. Поняття, що пояснює труднощі, з якими стикаються педагоги при організації і здійсненні виховного процесу.

**Використання неповнолітньої особи** — користування будь-якими властивостями неповнолітньої особи: фізіологічними (тілом, внутрішніми органами), соціальними (здатністю дитини бути усиновленою), розумом (навичками, уміннями); використання, вербування та пропонування дитини для занять проституцією, для виробництва порнографічної продукції або для порнографічних вистав; використання, вербування та пропонування дитини для протиправної діяльності, як-то виробництво та продаж наркотиків.

**Виховання** — процес соціокультурного становлення і розвитку індивіда, під час якого, залежно від спрямованості впливу, відбувається засвоєння ним соціального досвіду, знань, зразків і норм поведінки, цінностей культури. **В.** — процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, що зумовлюється законами суспільного розвитку. **В.** сприяє соціальній адаптації за допомогою спеціально організованих впливів виховних закладів, форм і методів роботи в них.

**Втягнення неповнолітніх осіб у злочинну діяльність** — залучення неповнолітніх осіб до злочинної діяльності шляхом схилення, примушування, спонукання, умовляння, погрожування, підкупу, обману, розпалювання низьких почуттів чи мотивів або будь-яким іншим способом.

**Вундеркінд** — дитина, яка виявляє винятковий для свого віку розумовий розвиток або обдарованість у науці, мистецтві, спорті, конструюванні тощо.

**Дитина** — особа віком до 18 років (повноліття), якщо за законом вона не набуває прав повнолітньої раніше.

**Дитячий будинок** — державний виховний заклад для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Існує три типи дитячих будинків: дошкільні — для дітей 3–6 (7) років; шкільні — для дітей 6 (7)–17 (18) років; змішаного типу для дітей дошкільного та шкільного віку. У будинку діти залучаються до різних видів діяльності: пізнавальної, трудової, спортивної, ігрової, побутової тощо. При кожному дитячому будинку діє опікунська рада, в яку входять представники місцевих органів освіти, члени педагогічного колективу.

**Дитячий будинок сімейного типу** — форма виховання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. **Д. б. с. т.** — це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі. Така сім'я бере на виховання і спільне проживання не менше 5 дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування.

**Діти** — за Конвенцією ООН про права дитини — особи від народження до 18 років. У суспільстві Д. захищені соціальними, юридичними і моральними нормами, проте через недостатню здатність задовольнити свої потреби і захищати інтереси потребують соціального піклування і відповідальності родини, а також держави і суспільства в цілому.

**Експлуатація дітей** — використання неповнолітніх осіб, яке виражається у формі комерційної чи некомерційної сексуальної експлуатації або експлуатації праці.

**Життєва позиція** — спрямованість життєдіяльності особистості, її точка зору про своє місце й роль у суспільному житті. У моральному плані є системою поведінки особистості, що визначається її переконанням, ідейністю, совістю.

**Жорстоке ставлення до дітей** — усі форми фізичного чи психічного насильства, вчинення побоїв або образ, неухважне, недбале або жорстоке ставлення, експлуатація, включаючи сексуальне посягання на дитину.

**Залюкування** — погроза в письмовій або усній формі або інші дії з наміром заподіяти шкоду людині, її родичам чи друзям. Така дія є потенціальним порушенням прав людини і хоча може залишатись невиконаною, здатна порушити фізичну і психічну недоторканість людини, змушуючи її змінити свій спосіб життя у небажаний для неї бік (змінити місце свого проживання, припинити свою участь у будь-якій діяльності тощо).

**Захист дитини** — комплекс державних заходів і зусиль громадських організацій щодо законодавчого закріплення прав дітей, що орієнтується на пріоритет дітей, необхідність першочергової уваги до їх фізичного і духовного розвитку, гарантування особистих прав дітей, прав сім'ї та суспільстві.

**Педагогічна занедбаність** — стійкі відхилення від норм у поведінці та навчальній діяльності психічно та фізично здорової дитини, зумовлені недоліками виховання.

**Позбавлення батьківських прав** — застосовується, якщо батьки або один з них ухиляється від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей, якщо батьки зловживають своїми правами, жорстоко поводяться з дітьми. Позбавлення батьківських прав не звільняє батьків від обов'язків щодо утримання дітей.

**Права дитини** — забезпечення дитині законом можливості мати і розпоряджатися матеріальними, культурними та іншими соціальними благами й цінностями, користуватися основними свободами у встановлених законом межах. **П. д.** визначені Конвенцією ООН про права дитини, в якій проголошено, що діти мають право на особливе піклування і допомогу; для повноцінного і гармонійного розвитку повинні виховуватись у сімейному оточенні, атмосфері щастя, любові та розуміння.

**Сім'я асоціальна** — сім'я, члени якої вступають у конфлікт з морально-правовими нормами суспільства, припускаються різних правопорушень.

**Сім'я багатодітна** — сім'я, в якій виховується троє і більше дітей.

**Сім'я благополучна** — сім'я з високим рівнем внутрішньосімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами розв'язання усіх сімейних проблем.

**Сім'я конфліктна** — сім'я, в якій постійно відбуваються конфлікти між подружжям, батьками та дітьми. Конфлікти мають прояв у постійних сварках, суперечках, взаємних образах, грубоцях, навіть бійках. Конфліктні ситуації позначаються на всіх членах сім'ї, їх трудовій діяльності, сприяють появі нервово-психічних захворювань.

**Сім'я молода** — соціальна група, в якій вік чоловіка та дружини не перевищує 28 років; формується на визнанні юридичної форми шлюбу або співжиття на підставі взаємодовіри; здійснює життєдіяльність на основі спільного побуту, матеріально-економічної взаємодопомоги, народження і виховання дітей.

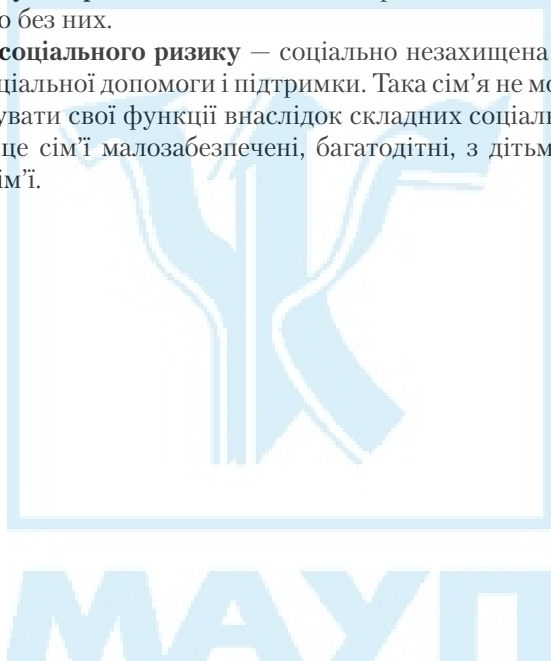
**Сім'я неблагополучна** — сім'я, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини. До неблагополучних належать сім'ї, де батьки алкоголіки, наркомани, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт з морально-правовими нормами суспільства; сім'ї зі стійкими конфліктами між батьками, батьками і дітьми; неповні сім'ї; зовні благополучні сім'ї, які систематично припускаються серйозних помилок, прорахунків

у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де взаємостосунки з дітьми носять формальний характер, де відсутня єдність вимог до дитини, має місце бездоглядність, надмірна батьківська любов, надмірна суворість у вихованні, застосування фізичних покарань, сім'ї “нових українців” та ін.).

**Сім'я неповна** — сім'я, в якій дитина виховується одним з батьків, переважно матір'ю. Причини неповноти сім'ї: смерть або загибель одного з батьків, розлучення, позбавлення батьківських прав або перебування в місцях позбавлення волі, позашлюбна дитина.

**Сім'я нуклеарна** — сім'я, яка живе окремо від батьків і родичів, з дітьми або без них.

**Сім'я соціального ризику** — соціально незахищена сім'я, яка потребує соціальної допомоги і підтримки. Така сім'я не може повноцінно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов. Як правило, це сім'ї малозабезпечені, багатодітні, з дітьми-інвалідами, неповні сім'ї.



## ***ЗМІСТ***

Пояснювальна записка .....	3
Плани семінарських занять.....	4
Контрольна робота з дисципліни “Педагогіка сімейного виховання” .....	12
Перелік питань для дискусії.....	13
Список літератури .....	15
Короткий словник термінів сімейної педагогіки.....	17



Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*  
Редактор *С. М. Толкачова*  
Комп'ютерне верстання *О. А. Залужна*

**МАУП**

Зам. № ВКЦ-3610

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП